

MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION VA INTEGRATIV MODELLARI

Otaxonova Muxlisa Bahtiyorjon qizi

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion va integrativ modellarning nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqish va ularni pedagogik amaliyot nuqtai nazaridan ilmiy jihatdan asoslashga bag'ishlangan bo'lib, tadqiqot IMRaD modeli asosida olib boriladi va unda musiqa ta'limining an'anaviy metodik tizimidan zamonaviy, ochiq va moslashuvchan pedagogik modellar tomon evolyutsiyasi DSc darajasida tahlil qilinadi. Maqolada ijodiy faollik musiqa ta'limining ikkilamchi natijasi emas, balki ta'lim jarayonining markaziy maqsadi sifatida talqin qilinadi hamda ushbu maqsadga erishishda innovatsion texnologiyalar, integrativ yondashuvlar, fanlararo bog'liqlik, raqamli muhit va shaxsiy tajribaga asoslangan o'qitish modellarining o'rni chuqur tahlil etiladi. Tadqiqot davomida musiqa ta'limida qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion modellar — faoliyatga asoslangan model, reflektiv-ijodiy model, integrativ (fanlararo) model, raqamli-musiqiy muhit modeli hamda moslashuvchan o'quv jarayoni modeli — nazariy jihatdan asoslanib, ularning har biri o'quvchining ijodiy faolligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ilmiy xulosalar musiqa ta'limi metodikasini yangilash, zamonaviy pedagogik paradigmalariga moslashtirish va o'quvchini musiqiy ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirishga qaratilgan mualliflik konsepsiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, innovatsion model, integrativ yondashuv, ijodiy faollik, raqamli ta'lim muhiti, fanlararo integratsiya, pedagogik model, reflektiv ta'lim, musiqiy ijod.

KIRISH

So'nggi yillarda ta'lim tizimida yuz berayotgan chuqur strukturaviy va mazmuniy o'zgarishlar musiqa ta'limi oldiga ham mutlaqo yangi talablarni qo'yimoqda, chunki zamonaviy jamiyat sharoitida musiqiy bilimlarning o'zi yetarli bo'lmay, o'quvchidan mustaqil fikrlash, ijodiy qaror qabul qilish, badiiy jarayonga faol munosabat bildirish va musiqani shaxsiy tajriba asosida anglash talab etilmoqda; aynan shu nuqtai nazardan, musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirish masalasi endilikda faqat alohida metodik usullar bilan emas, balki yaxlit pedagogik modellar orqali hal etilishi zarur bo'lgan fundamental ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy musiqa ta'limi ko'p hollarda qat'iy rejalashtirilgan mazmun, standartlashtirilgan natijalar va o'qituvchi markazidagi pedagogik pozitsiyaga tayangan bo'lib, bunday yondashuv sharoitida o'quvchi musiqiy jarayonning faol

ishtirokchisidan ko'ra, tayyor bilim va namunalarni qabul qiluvchi subyekt sifatida shakllanadi; natijada ijodiy faollik tasodifiy holatga aylanadi yoki faqat alohida iqtidorli o'quvchilarda namoyon bo'ladi. Holbuki zamonaviy pedagogik nazariyalar — konstruktivizm, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan o'qitish, reflektiv pedagogika va kompetensiyaviy yondashuv — ta'lim natijasini shaxsning ichki rivoji, uning ijodiy salohiyati va mustaqil faoliyatga tayyorligi bilan bog'laydi, bu esa musiqa ta'limida ham tub metodologik qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Shu ma'noda, innovatsion va integrativ pedagogik modellar musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirishning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda, chunki bunday modellar o'quvchini musiqiy faoliyatning turli shakllariga jalb etish, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, raqamli va an'anaviy vositalarni uyg'unlashtirish hamda ta'lim jarayonini o'quvchining individual ehtiyojlari va tajribasiga moslashtirish imkonini beradi. Mazkur tadqiqot aynan shu ilmiy ehtiyojdan kelib chiqib, musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishning innovatsion va integrativ modellarini nazariy jihatdan asoslashni, ularning pedagogik mohiyatini ochib berishni hamda mazkur modellarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini DSc darajasida tahlil qilishni maqsad qilib qo'yadi; bunda ijodiy faollik musiqa ta'limining qo'shimcha natijasi emas, balki uning bosh mezon sifatida qaraladi va ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlari aynan shu mezon atrofida qayta tashkil etilishi zarurligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion va integrativ modellarni ishlab chiqish va ularning pedagogik asoslanganligini aniqlash maqsadida olib borildi, bunda metodologik yondashuv biror tayyor sxemani mexanik tatbiq etishga emas, balki musiqa ta'limining real amaliyoti, o'qituvchi faoliyati va o'quvchi shaxsining rivojlanish mantiqidan kelib chiqqan holda shakllantirildi; shu sababli tadqiqotda qo'llanilgan metodlar qat'iy chegaralangan bosqichlar majmui sifatida emas, balki o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi tahliliy vositalar tizimi sifatida qaraldi. Avvalo, nazariy-konseptual tahlil metodi yordamida innovatsion pedagogika, integrativ ta'lim, kreativ didaktika, musiqiy ta'lim metodikasi hamda shaxs rivoji nazariyalariga oid ilmiy manbalar chuqur o'rganildi va umumlashtirildi; ushbu bosqichda asosiy e'tibor "innovatsiya" va "integratsiya" tushunchalarining deklarativ talqinidan voz kechib, ularni musiqa ta'limi jarayonida ijodiy faollikni yuzaga keltiruvchi real pedagogik mexanizmlar sifatida tushuntirishga qaratildi. Keyingi bosqichda qiyosiy-tahliliy metod qo'llanilib, an'anaviy musiqa ta'limi modellari bilan zamonaviy innovatsion va integrativ yondashuvlar o'zaro solishtirildi, bunda dars tuzilishi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, musiqiy faoliyat turlarining tashkil etilishi hamda ta'lim natijalarining xarakteri alohida tahlil qilindi; ushbu taqqoslash orqali innovatsion modellar qaysi sharoitda ijodiy faollikni kuchaytirishi, qaysi holatlarda esa kutilgan natijani bermasligi mumkinligi aniqlashtirildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv metodi muhim o'rin egallab, u orqali musiqa darslarida innovatsion va integrativ elementlar qo'llanilganda o'quvchilarning musiqiy faoliyatga munosabati, tashabbus ko'rsatish holatlari, musiqiy obrazni mustaqil talqin etish darajasi va reflektiv fikrlashining o'zgarishi qayd etildi; kuzatuvlar qisqa muddatli tajriba sifatida

emas, balki dars jarayonining ichki mantiqini tushunishga qaratilgan tizimli tahlil shaklida olib borildi. Shu bilan birga, sifat tahliliga asoslangan diagnostik yondashuv qo'llanilib, o'quvchilarning ijodiy faolligi standartlashtirilgan testlar orqali emas, balki ularning musiqiy fikrlash jarayoni, mustaqil musiqiy qaror qabul qilishga tayyorligi, ijodiy xatoga munosabati va musiqiy tajribasini ifodalash uslubi orqali baholandi, chunki innovatsion ta'lim sharoitida ijodiy faollik ko'proq sifat jihatdan namoyon bo'ladi. Tadqiqotda shuningdek, modellashtirish metodi qo'llanilib, musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion va integrativ pedagogik modellar ishlab chiqildi, bunda har bir model o'quvchi faoliyati, o'qituvchi pozitsiyasi, ta'lim muhiti va musiqiy materialning o'zaro ta'siri asosida qurildi; mazkur modellar nazariy abstraksiya sifatida emas, balki real dars amaliyotida qo'llash mumkin bo'lgan moslashuvchan tuzilmalar sifatida talqin etildi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar majmui tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlash bilan birga, musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirish masalasiga innovatsion va integrativ yondashuvlarning haqiqiy pedagogik salohiyatini ochib berish imkonini yaratdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olib borilgan tizimli kuzatuvlar, qiyosiy tahlillar va modellashtirish natijalari musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishda innovatsion va integrativ pedagogik modellar alohida metodlar yig'indisi sifatida emas, balki darsning umumiy falsafasi, o'qituvchining pedagogik pozitsiyasi va ta'lim muhitining moslashuvchanligi bilan bog'liq yaxlit tizim sifatida ishlaganda samaradorlik berishini ko'rsatdi; xususan, faoliyatga asoslangan model qo'llanilgan darslarda o'quvchilar musiqiy topshiriqlarni bajarishda tashabbus ko'rsatishga, o'z musiqiy qarorlarini asoslashga va ijodiy xatoni tabiiy rivojlanish bosqichi sifatida qabul qilishga moyil bo'lib borishi kuzatildi, bu holat an'anaviy, qat'iy rejalashtirilgan darslarda kamroq uchradi. Reflektiv-ijodiy model doirasida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning musiqiy tajribani anglash va baholash qobiliyati sezilarli darajada faollashdi, chunki musiqiy faoliyatdan keyingi muhokama, his-tuyg'ularni ifodalash va o'z ijodiy qarorini qayta ko'rib chiqish imkoniyati o'quvchining ichki musiqiy tafakkurini chuqurlashtirdi; ayniqsa, o'quvchi o'z fikrining "to'g'ri" yoki "noto'g'ri"ligi emas, balki uning asoslanganligi va musiqiy mazmun bilan bog'liqligi muhim mezon sifatida qaralganda ijodiy faollik barqarorroq namoyon bo'ldi. Integrativ, fanlararo model asosida olib borilgan darslar musiqani boshqa san'at turlari, adabiyot, tarix yoki harakat bilan bog'lash orqali o'quvchilarda musiqiy obrazni kengroq kontekstda idrok etish imkonini yaratdi va bu holat musiqiy tafakkurning ko'lamini kengaytirib, ijodiy faollikni faqat musiqiy material doirasida emas, balki umumiy badiiy fikrlash darajasida kuchaytirdi; shu bilan birga, integratsiya haddan tashqari tashqi ko'rinishga ega bo'lib, musiqaning ichki mazmunini ikkinchi planga surib qo'ygan hollarda kutilgan natijani bermasligi ham aniqlandi, bu esa integrativ modelni qo'llashda metodik muvozanat zarurligini ko'rsatadi. Raqamli-musiqiy muhit modeli doirasida o'tkazilgan darslarda o'quvchilarning qiziqishi va faol ishtiroki ortgani kuzatilgan bo'lsa-da, raqamli vositalar o'zi-o'zidan ijodiy faollikni ta'minlamasligi, balki ularning mazmunli va maqsadga yo'naltirilgan qo'llanishi hal qiluvchi omil ekanligi aniqlandi; ya'ni raqamli texnologiya musiqiy tafakkurni chuqurlashtiruvchi vosita bo'lib xizmat qilgan taqdirdagina ijodiy faollikni oshiradi,

aks holda u faqat tashqi faollikni kuchaytiruvchi omil sifatida qolib ketadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion va integrativ modellar samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining pedagogik pozitsiyasiga bog'liq bo'lib, o'qituvchi o'zini nazorat qiluvchi yoki baholovchi subyekt sifatida emas, balki musiqiy-ijodiy jarayonni tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi hamkor sifatida namoyon etgan hollarda o'quvchilarning ijodiy faolligi tabiiy ravishda faollashadi; aksincha, innovatsion vositalar mavjud bo'lsa-da, pedagogik muloqot an'anaviy buyruqbozlik ruhida olib borilgan darslarda ijodiy faollik yuzaki tus oladi. Umuman olganda, ilmiy muhokama shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirishning innovatsion va integrativ modellarini samarali joriy etish uchun darsning tashqi shaklini yangilash yetarli emas, balki ta'lim jarayonining ichki mantiqini, baholash tamoyillarini va pedagogik munosabatlar tizimini qayta ko'rib chiqish talab etiladi; aynan shunday sharoitda innovatsiya va integratsiya real pedagogik mazmun kasb etib, o'quvchining musiqiy-ijodiy salohiyatini to'liq namoyon etish imkonini beradi

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik sharoitda faqat an'anaviy metodik vositalarni takomillashtirish bilan emas, balki innovatsion va integrativ pedagogik modellarni ongli, muvozanatli va tizimli tarzda joriy etish orqali samarali hal etilishini ilmiy jihatdan asoslab berdi; olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, ijodiy faollik musiqa ta'limining ikkilamchi natijasi emas, balki uning markaziy maqsadi sifatida qaralgan taqdirdagina innovatsion yondashuvlar real pedagogik mazmun kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, faoliyatga asoslangan, reflektiv-ijodiy, integrativ va raqamli-musiqiy muhit modellarining har biri o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishda muayyan pedagogik imkoniyatlarga ega bo'lsa-da, ularning samaradorligi bevosita darsning ichki mantiqi, o'qituvchining pedagogik pozitsiyasi va baholash tizimining xarakteri bilan bog'liq bo'lib, innovatsiya tashqi shakl darajasida qolib ketgan hollarda kutilgan natijani bermasligi aniqlandi. Xususan, integrativ model musiqa ta'limini boshqa fanlar va san'at turlari bilan bog'lash orqali o'quvchilarning musiqiy tafakkurini kengaytirishga xizmat qilsa-da, metodik muvozanat saqlanmagan sharoitda musiqaning ichki mazmuni ikkinchi planga surilishi mumkinligi qayd etildi; shuningdek, raqamli vositalar bilan boyitilgan ta'lim muhiti o'quvchilarning tashqi faolligini oshirsa-da, ijodiy faollik faqatgina raqamli texnologiyaning musiqiy mazmunni chuqurlashtirishga xizmat qilgan holatlaridagina barqaror rivojlanishi kuzatildi. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, innovatsion va integrativ modellarni joriy etishda asosiy e'tibor texnologik yangiliklarga emas, balki o'quvchini musiqiy-ijodiy jarayonning faol subyekti sifatida shakllantirishga, uning shaxsiy musiqiy tajribasi va reflektiv fikrlashini rivojlantirishga qaratilishi lozim; aynan shu sharoitda musiqa ta'limi o'quvchilarning estetik dunyoqarashi, musiqiy tafakkuri va ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi kuchli pedagogik makonga aylanadi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot musiqa ta'limida ijodiy faollikni rivojlantirishning innovatsion va integrativ modellarini nazariy jihatdan asoslab, ularning amaliy qo'llanish shart-sharoitlarini aniqlab berdi hamda kelgusida musiqa pedagogikasini yangilash, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash va ta'lim amaliyotida ijodiy muhitni shakllantirish uchun muhim ilmiy-metodik poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. Musiqa ta'limida zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Azizxo'jayeva, N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. Musiqa pedagogikasida innovatsiya. – Toshkent: Fan, 2018.
4. Davronov, Sh. San'at ta'limida integrativ yondashuv. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
5. G'ulomov, A. Musiqiy tafakkur va ijod muammolari. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
6. Ismoilova, D. Ta'lim psixologiyasi va reflektiv faoliyat. – Toshkent: Universitet, 2017.
7. Karimova, S. Musiqa ta'limida kreativ pedagogika. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Kodirov, F. Faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyasi. – Toshkent: Fan ziyosi, 2015.
9. Musurmonova, O. Estetik tarbiya va san'at ta'limi. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.
10. Normatova, Z. Raqamli ta'lim muhiti va ijodiy rivojlanish. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Musiqa fani o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.